

О. М. Самбук,
аспірант кафедри державного управління
та місцевого самоврядування ДРІДУ НАДУ

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Розглянуто теоретичні засади взаємовідносин органів державної влади та інститутів громадянського суспільства.

Ключові слова: держава, громадянське суспільство, взаємовідносини, органи державної влади, інститути громадянського суспільства.

Проблеми та перспективи розвитку взаємовідносин держави та громадянського суспільства стали особливо актуальними для України на сучасному етапі формування публічного врядування та зближення з ЄС. Відсутність традицій громадянського суспільства, зокрема як «здатності людей до солідарності, до існування громадою, колективної співпраці та організованості, що засновується ані на імперативах традиційного суспільства, ані на директивному впливі держави», відчувається особливо гостро, і помітно гальмує процес демократизації [4], налагодження взаєморозуміння між громадянами та владою.

Процес формування громадянського суспільства в Україні є унікальним, адже, за висловом Е. Геллнера, «східноєвропейці знайшли термін, аби позначити те, чого в дійсності у них не існувало» [4]. У контексті вищезазначеного набуває особливої актуальності проблема пошуку й створення таких інституцій соціального узгодження інтересів, відпрацювання таких механізмів, за яких смисл поняття громадянське суспільство, що історично «виросло» на американському ґрунті, ефективно працюватиме на вітчизняних теренах, враховуючи власну самобутню історію, культуру, суспільний лад. Слід виокремити ще одну істотну особливість: весь цей процес відбувається паралельно з іншим, не менш складним – розбудовою

державності. Обидва процеси є сучасними, принципово взаємозалежними і дуже важливо, щоб вони протікали гармонійно, доповнюючи один одного.

Огляд наукової літератури свідчить, що проблеми налагодження ефективного діалогу між державою і громадянським суспільством, дієвості існуючих і пошуку нових механізмів взаємодії органів державної влади (далі – ОДВ) та інститутів громадянського суспільства (далі – ІГС) є предметом досліджень все більшої кількості українських науковців.

Так, особливості становлення громадянського суспільства в Україні, співвідношення громадянського суспільства і держави, динаміку їх взаємодії розглядають у своїх працях В. Бебик, А. Кудряченко, М. Ткачук; державну політику щодо сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні аналізують М. Лациба, О. Вінніков, Т. Бойко; діяльності неурядових дослідних організацій присвячені роботи В. Романова, О. Тинкован; аспекти, форми та напрями взаємодії держави з ІГС вивчають Л. Усаченко, Р. Краплич, Є. Пожидаєв. При цьому дослідження теоретичних засад взаємовідносин органів державної влади та інститутів громадянського суспільства залишається поза увагою українських науковців.

Метою статті є дослідження теоретичних засад взаємовідносин органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, перспектив їх розвитку як важливої складової процесу державного будівництва.

Держава та громадянське суспільство тісно пов'язані, проте стосунки між ними не є підпорядкованими або асиметричними. Громадянське суспільство не запроваджується законом, нехай навіть і основним у державі, воно виникає, формується спонтанно у суспільній історії шляхом суверенізації життя особистостей та громад. Роль держави полягає у регламентації діяльності інституцій громадянського суспільства, підтримуючи їхній розвиток або гальмуючи його [4]. Сприяння держави формуванню простору для розвитку громадянського суспільства є одним із найважливіших її завдань.

Під визначенням «громадянське суспільство» сьогодні розуміють суспільство громадян з високим рівнем економічних, соціальних, політичних і культурних рис, яке утворює з державою розвинуті правові відносини, суспільство рівноправних громадян, що не залежить від держави, а взаємодіє з нею для суспільного блага [6]. Головними ініціаторами організації такої взаємодії суспільства і держави виступають ІГС.

До інститутів громадянського суспільства належать громадські організації та рухи, професійні і творчі спілки, організації роботодавців, професійні асоціації, недержавні заклади освіти та охорони здоров'я, благодійні, релігійні організації, недержавні засоби масової інформації, непідприємницькі товариства та установи, політичні партії та організації підприємців і промисловців, що не належать до влади та інші форми об'єднань громадян. Різноманітні ІГС досить часто називають неурядовими організаціями, недержавними організаціями, неприбутковими організаціями, некомерційними організаціями, громадськими об'єднаннями. Організації громадянського суспільства або ж всю цю численність термінів об'єднують поняттям – «третій сектор», який, власне кажучи, і є громадянським суспільством у вузькому розумінні. Головною ознакою цих інститутів є те, що вони утворюються не державою і тому їх реальне функціонування є показником громадської зрілості суспільства, усвідомлення ним своїх власних потреб, рівня його самосвідомості.

Усе це розмаїття ІГС має свою, визначену місію, яка полягає у повноцінному виразі або захисті інтересів громадян [1]. Здійснити своє суспільне призначення «третій сектор» зможе у плідній співпраці з державою, адже відносини і взаємовпливи громадянського суспільства та влади, як підсистем єдиної соціальної системи, є визначальними у забезпеченні демократичного розвитку країни. Саме ця обставина об'єктивно лежить в основі партнерства ОДВ та ІГС.

Сприяння розвитку громадянського суспільства є однією з найважливіших умов становлення України як демократичної, правової і

соціальної держави. Одним з вкрай важливих нормативних документів щодо сприяння зміцненню громадянського суспільства в Україні та вдосконаленню форм співпраці органів влади з ІГС є Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства (далі – Концепція), що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р [2].

Основними завданнями Концепції є такі:

- удосконалення нормативно-правової бази з питань розвитку громадянського суспільства, діяльності інститутів громадянського суспільства, доступу громадян до інформації;
- розроблення та впровадження ефективного механізму налагодження комунікацій між органами виконавчої влади та зазначеними інститутами;
- створення належних умов для розвитку інститутів;
- формування громадянської культури суспільства – виявлення активної громадянської позиції, зокрема щодо участі в процесах формування та реалізації державної політики, усвідомлення громадськістю принципів співробітництва між органами виконавчої влади та інститутами;
- розвиток волонтерського руху, благодійництва і меценатства.

Важливим є визначення і втілення принципів, на яких будуються взаємовідносини органів державної влади з інститутами громадянського суспільства.

Якщо узагальнити дослідження науковців і аналіз останніх нормативно-правових документів, що стосуються відносин ОДВ та ІГС, можна виокремити наступні принципи, на яких організовується зазначена взаємодія:

- соціальне партнерство – налагодження конструктивної взаємодії органів виконавчої влади, зазначених інститутів і суб'єктів господарювання для вирішення питань державного управління і суспільного життя;

– забезпечення рівних можливостей – створення органами виконавчої влади однакових умов для діяльності інститутів, пов’язаної із захистом прав і свобод людини та громадянина, наданням соціальних послуг;

– взаємовідповідальність – усвідомлення органами виконавчої влади та інститутами громадянського суспільства спільної відповідальності за рівень їх взаємодії;

– відкритість та прозорість – забезпечення органами виконавчої влади доступу інститутів до інформації шляхом:

а) розроблення і впровадження ефективного механізму налагодження комунікацій з громадськістю;

б) надання інститутам у повному обсязі інформації про свою діяльність, за винятком тієї, що відповідно до законодавства становить державну таємницю;

в) проведення роз’яснювальної роботи щодо доцільності розроблення проектів рішень та їх прийняття;

г) сприяння висвітленню в засобах масової інформації проектів ефективного співробітництва органів виконавчої влади з інститутами, питань розвитку громадянського суспільства;

– участь інститутів громадянського суспільства у формуванні та реалізації державної політики – залучення органами виконавчої влади інститутів, як зацікавлених сторін до управління державними справами;

– невторчання – унеможливлення вторчання органів виконавчої влади у діяльність НДО, за винятком випадків, установлених законом;

– визнання органами виконавчої влади різних видів діяльності інститутів громадянського суспільства – створення умов для різноманітної їх діяльності, налагодження взаємодії на професійно-профільній основі;

– підвищення ефективності процесу взаємодії – досягнення позитивних результатів у процесі взаємодії органів виконавчої влади з ІГС, прийняття органами виконавчої влади рішень з урахуванням суспільних потреб та інтересів [7].

Цілком зрозуміло, що процес налагодження взаємодії між ОДВ та ІГС потребує часу і виважених кроків. У зв'язку з цим доцільно виділити чотири етапи налагодження співпраці й партнерських відносин ОДВ з ІГС:

1. Інформаційний зв'язок із спільнотою. На цьому етапі передбачається використання теле- і радіоінтерв'ю, висвітлення в пресі засідань ОДВ, постійні публікації за цією тематикою в засобах масової інформації, сповіщення в них про управлінські послуги для населення, подання рекламних матеріалів, інформаційних пакетів для преси, прес-релізів, прес-конференцій тощо.

2. Зворотний зв'язок із спільнотою. Етап визначається застосуванням таких форм і методів, як громадські слухання, вивчення громадської думки, «гаряча лінія» тощо.

3. Діалог із спільнотою, що потребує постійного зв'язку з населенням, що активізує, зокрема, допомогу громадським лідерам, діяльність дорадчих та експертних комісій.

4. Партнерство із спільнотою. Етап характеризується спільною відповідальністю, діяльністю дорадчих, наглядових та профільних комісій, рад, груп, проведенням референдумів [8].

Взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства набуває певних форм, основними з яких визнаються громадські слухання, консультації з громадськістю, круглі столи, громадські ініціативи, неформальні зустрічі, громадська освіта, референдуми. Зазначеним формам мають бути притаманні такі характеристики, як динамічність, прозорість, відкритість, доцільність, ефективність, результативність. Вони повинні забезпечувати безперервність двосторонньої взаємодії [8].

Вивчення наукової літератури свідчить також про те, що на даний час існує потреба у розвитку міжсекторної співпраці: органи виконавчої влади – інститути громадянського суспільства – суб'єкти господарювання. Державний сектор, громадянське суспільство й бізнес, тобто суб'єкти господарювання репрезентовані різними (але не протилежними) інтересами.

Взаємодія цих секторів, взаємна довіра та налаштованість на партнерство забезпечує стійкість суспільного розвитку, збалансованість і стабільність соціальних відносин [3].

У деяких дослідженнях наголошується на тому, що нинішній стан взаємовідносин ОДВ з ІГС свідчить про необхідність запровадження між ними такого типу зв'язку, яким є соціальна активність ІГС [8]. Вона розуміється як посилення їх діяльності, спрямованої на зміну соціальних умов відповідно до потреб, інтересів, цілей та ідеалів народу; на висування й реалізацію соціальних інновацій; формування необхідних соціальних рис. Важливим при цьому є виявлення рівня соціальних можливостей ІГС, культури, умінь, знань, навичок їх представників, їхньої здатності активно перетворювати навколишній світ і суспільну реальність.

На відміну від соціальної пасивності, яка є гальмом громадської діяльності, оскільки відчужує ІГС від виконання суспільних завдань, соціальна активність являє собою не тільки адекватне та швидке реагування на зміни в соціальному середовищі, але й реалізацію енергії соціуму, що є запорукою динамічності його розвитку. Саме тому соціальна активність виступає одночасно і резервом, і ресурсом усіх видів соціальної діяльності ІГС (трудової, духовної, соціально-психологічної тощо). Безсумнівно, що чим вищий рівень соціальної активності ІГС, то більший потенціал накопичує громадянське суспільство в цілому [8].

Підсумовуючи все вищевикладене, можна зазначити, що на даному етапі розвитку Україна йде шляхом демократичних перетворень, зміцнення громадянського суспільства. Перспективними напрямками подальших досліджень у площині «держава – суспільство» є налагодження плідної співпраці влади та громадськості. Це сприятиме переведенню такої співпраці в площину взаємозацікавленого соціального партнерства, від якого державна влада може отримати набагато більше користі, що проявиться не тільки в посиленні її авторитету серед громадян, але й зростанні їхньої довіри до владних структур. Подальший розвиток відносин громадянського суспільства

та влади, як підсистем єдиної суспільної системи, є визначальними у забезпеченні демократичного розвитку країни, досягненні конституційно визначеної ідеальної української мети, що проголошена першою статтею Конституції України – створення суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави.

Список використаних джерел

1. Краплич Р. Стосунки між НДО та владою в розрізі суспільних стереотипів / Р. Краплич // Аспекти самоврядування. – 2005. – № 3 (29). – С. 33–36.
2. Про схвалення Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2007 р. № 1035-р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
3. Стойка А. В. Механізми ефективної взаємодії органів державної влади і громадських об'єднань на регіональному рівні : автореф. дис. ... канд. держ. упр. : 25.00.02 / А. В. Стойка ; Донецький держ. ун-т управління. – Донецьк, 2006. – Режим доступу : <http://berabuucusa.by.ru> – Назва з екрану.
4. Ткачук М. Держава та громадянське суспільство. Динаміка їхньої взаємодії в Україні / М. Ткачук. – Режим доступу : www.spa.ukma.kiev.ua. – Назва з екрану.
5. Усаченко Л. Співпраця органів державної влади з інститутами громадянського суспільства / Л. Усаченко. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua. – Назва з екрану.
6. Усаченко Л. Аспекти, форми та напрями взаємодії органів державної влади з неурядовими організаціями / Л. Усаченко. – Режим доступу : www.kbuara.kharkov.ua. – Назва з екрану.
7. Усаченко Л. Форми взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями / Л. Усаченко // Вісн. держ. служби України. – 2008. – № 1. – С. 19–23.

Sambuk E. Interrelations between authorities and institutions of civil society as a research subject.

The article is devoted to the theoretical basis of interrelations between public authorities and civil society institutions.

Key words: state, civil society, interrelations, authorities, institutions of civil society.

Самбук Е. Н. Взаимоотношения органов государственной власти и институтов гражданского общества как предмет научных исследований.

В статье рассматриваются теоретические основы взаимоотношений органов государственной власти и институтов гражданского общества.

Ключевые слова: государство, гражданское общество, взаимоотношения, органы государственной власти, институты гражданского общества.